

คำนำพระนิพนธ์เรื่อง

# “ธรรมสารวินิจฉัย”

โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

ธเนศ อภรณ์สุวรรณ  
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ประสูติเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม รศ. 74 เป็นปีที่ 5 ในรัชกาลที่ 4 จศ. 1217 เป็นพระเจ้าลูกยาเธอชั้นใหญ่มีพระชันษาเจริญทัน ได้ตามเสด็จรัชกาลที่ 4 อยู่หลายปี ในวัยเยาว์ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ซึ่งเป็นคุณตาได้รับเป็นพระอุปการะแก่กรมหลวงพิชิตปรีชากร ถึงกับทูลขอพาไปเมืองสิงคโปร์ด้วย เมื่อครั้งไปกับกรมหมื่นวิษณุวาทนิกษัตร ต่อมาก็รับเป็นพระจ้ดหาที่ ตลอดจนสร้างวังถวายที่ริมประตูสามยอด

กรมหลวงพิชิตปรีชากรผนวชเป็นสามเณรที่วัดบวรนิเวศ เมื่อรัชกาลที่ 4 สวรรคต สมเด็จพระยาศรีสุริยวงศ์ให้ลาผนวชออกมาประคองพระโกษฐ ต่อมาออกไปอยู่ที่วังสามยอด ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้ไปเป็นนายช่างทำการสร้างหอพระคันธารราษฎร์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งค้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แต่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงนิยมศึกษาในกฎหมายและอรรถคดียิ่งกว่าอย่าง

อื่น รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯให้ศึกษากฎหมายและหัดพิจารณาความในสำนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ ซึ่งทรงบัญชาการศาลรับสั่งอยู่ในเวลานั้น

ในรศ. 93 รัชกาลที่ 5 ทรงตั้งองคมนตรีสภาโปรดเกล้าฯให้กรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นองคมนตรีด้วย เวลานั้นอายุเพียง 19 ชันษา ต่อมาโปรดฯให้เป็นผู้ช่วยรัฐมนตรีพิจารณาความรับสั่ง เมื่อตั้งศาลฎีกา ก็โปรดเกล้าฯให้กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงบัญชาการศาลนั้น นับเป็นอธิบดีแรกของศาลฎีกา หลังจากทีผนวชที่วัดบวรนิเวศ 1 พรรษาแล้วออกมารับราชการต่อ

พระนิพนธ์เรื่อง “ธรรมสารวินิจฉัย” ทรงแต่งลงพิมพ์ในหนังสือวิธานพิเศษ ปีระกา พ.ศ. 2428 ในวงการวรรณกรรมไทย พระนิพนธ์เรื่องนี้ไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนัก หากแต่มีอีกเรื่องคือ “สนุกนีนึก” ซึ่งนิพนธ์ในปีถัดมา และตีพิมพ์ในวิธานพิเศษเช่นกัน เมื่อดำรงตำแหน่งสถานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ และทรงเป็นบรรณาธิการรวบรวมเรื่องสำหรับตีพิมพ์ “สนุกนี้ئك” ซึ่งทรงนิพนธ์เลียนแบบนวนิยายหรือโนเวลอย่างฝรั่ง ก่อให้เกิดความอื้อฉาวขึ้นมา เพราะกลวิธีการเขียนแบบสมจริง ด้วยการใช้วัดบวรนิเวศและพระในวัดเป็นฉากและตัวละคร ร้อนถึงรัชกาลที่ 5 ต้องทรงเข้ามาไกล่เกลี่ยความระหว่างกรมหลวงพิชิตปรีชากรกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ อธิบดีสงฆ์ของวัดบวรนิเวศ ทรงโทมนัสน้อยพระทัย ถึงกับปรารภว่าจะไม่ทรงปกครองวัดอีกต่อไป “สนุกนี้ئك” จึงอวสานลงเพียงแค่ตอนแรกเท่านั้น จวบจนใกล้จะครบ 1 ศตวรรษของเรื่องนวนิยายชิ้นแรกในวรรณกรรมสยาม นักวิชาการและผู้สนใจจึงมีการอภิปรายและรื้อฟื้นพระนิพนธ์ขึ้นดังกล่าวขึ้นมา ถึงกับเสนอกันว่าเป็น “เรื่องสั้น” เรื่องแรกของสยาม หากแต่มีผู้รูปร่างท่านให้ข้อคิดเห็นแย้งใหม่ว่าจะจะเป็น “นวนิยายเรื่องแรกที่ไร้ชื่อ” มากกว่าที่จะเป็นเรื่องสั้น<sup>1</sup>

ที่ว่าความสามารถและความสนใจของกรมหลวงพิชิตปรีชากรนั้น แท้จริงมีในเรื่องกฎหมายและความยุติธรรมไม่ยิ่งหย่อนกว่าทางด้านวรรณกรรมเสียอีก หากแต่ไม่มีการศึกษาและพิเคราะห์กันอย่างจริงจังเท่านั้น ดังตัวอย่างจากพระนิพนธ์เรื่อง “ธรรมสารวินิจฉัย” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์และความเข้าใจในระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างน่าสนใจยิ่ง ที่สำคัญคือ การประสานความรู้แบบสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) เข้ากับความรู้แบบไทยและขนบธรรมเนียมได้ ทำที่ต่อความรู้แบบใหม่ดังกล่าวนั้น เป็นความจำเป็นและก็เป็น การตอบสนองพัฒนาการของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังก่อรูปขึ้นในสยามด้วย

กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงให้ความหมายของคำยุติธรรมว่า คือการถูกต้องตามธรรม โดยที่ธรรมนั้นคือความจริงที่เป็นเสมือนพระธรรม คือความเป็นไปของสัตว์โลก อันได้แก่ การเกิดและการดับ แนวความคิดที่เป็นแบบใหม่จะเห็นได้จากคำอธิบายที่ว่า ความยุติธรรมมีพื้นฐานมาจากกฎแห่งสังคม กฎที่ว่านี้ทรงเอามาจากคำว่า law เมื่อพิจารณาในสังคมไทย ทรงอธิบายว่ากฎเทียบเท่าธรรมเนียมหรือธรรมเนียมคือสารธรรมที่ประชุมชน (อันเป็นคำเก่าของคำว่า “สังคม”) นิยมถือว่าเป็นธรรมมีคุณค่า นำมาซึ่งความเจริญ (ซึ่งก็น่าจะเป็นแนวคิดแบบใหม่ด้วย) สารธรรมของประชุมชนมีอยู่ 4 ประการ

1. ธรรมที่เป็นเครื่องสร้าง ได้แก่การผลิตทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ
2. ธรรมที่เป็นเครื่องทำให้มากและบริบูรณ์ ได้แก่การเศรษฐกิจทั้งปวง เช่นการค้า การสะสม เพื่อให้สามารถสนองความต้องการของคนในยามคับขันได้
3. ธรรมอันเสมอ คือการแลกเปลี่ยนอย่างเสมอกัน
4. ธรรมอันมันไม่อันตราย คือการป้องกันและรักษาชีวิตปัจจัยทั้งหลาย

มูลเหตุอันก่อให้เกิดความจำเป็นต้องมีระบบยุติธรรม สืบเนื่องมาจากการที่มหาชนไม่อาจถือทำตามธรรมสารนี้ ด้วยมีโทษ ทำให้เห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ จึงต้องมีตุลาการทำการวินิจฉัยความผิดความถูก ตุลาการคือผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยกับตน จึงต้องปราศจากอคติ 4 ประการ คือ ฉันทาคติ โทษาคติ ภยาคติ และโมหาคติ เมื่อตุลาการตัดสินคดีบังคับให้ถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมายและความจริง ก็จะได้ชื่อว่าเป็น

<sup>1</sup>พิทยา ว่องกุล อัญมณีแห่งวรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกมะลิ, 2533) หน้า 89-109

“ยุติธรรม” นั่นคือถูกต้องตามธรรม

น่าสังเกตว่าในสมัยก่อนโน้น การประกันความยุติธรรมนั้น พระองค์ท่านทรงเน้นหนักไปที่ตุลาการอย่างมาก ถึงกับเรียกร้องว่าตุลาการที่ได้ชื่อว่าอธรรมนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ไม่ดำรงในธรรมไม่ตั้งใจบำรุงธรรมนี้ด้วยอคติ หากแต่แม้ตั้งใจนั้นๆ เป็นอุเบกขา ไม่กระตือรือร้นในการค้าชูธรรม กลับปล่อยให้ธรรมสารยุ่งเหยิงอ่อนกำลังไป เป็นเหตุให้อำนาจอันธพาลซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามธรรมมีโอกาสเจริญขึ้นได้ ตุลาการนั้นก็มิใช่ชื่อว่าอธรรม คือไม่ใช่ผู้บำรุงธรรมแท้จริง หากเอาความข้อนั้นมาปรับใช้กับสภาพการณ์ของกระบวนการยุติธรรมในบ้านเราปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นความอ่อนแอในฝ่ายยุติธรรมสมัยใหม่อันตรงข้ามกับสมัยแรกได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระบบยุติธรรมแบบก่อนกับปัจจุบันแล้ว ความอันสำคัญข้อหนึ่งซึ่งทำให้วิธีคิดและการยึดเหนี่ยวของตุลาการแตกต่างกัน ได้แก่ ที่สมัยก่อนโน้น อำนาจอันเป็นศูนย์กลางและสูงสุดเหนือระบบยุติธรรมและกฎหมายของแผ่นดินคืออำนาจพระมหากษัตริย์ ในพระนิพนธ์นี้จึงอธิบายถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการกำหนดหลักประกันป้องกันอำนาจอคติ 4 ประการ ด้วยการกำหนดตั้งอำนาจอันควรของชนทั้งปวง กำหนดหน้าที่อันควรและไม่ควร รวมไปถึงถึงกำหนดกฎหมายที่ใช้ในการปกครอง ควบคุมและส่งเสริมธรรมสารด้วย ในลักษณะนี้ อำนาจ

พระมหากษัตริย์จึงเป็นปรากฏแรกในการป้องกันและรักษาธรรมสารไว้ ด้วยการให้รางวัลแก่ผู้ทำดีและลงโทษแก่ผู้ขัดขืนทำผิดกฎหมาย

ลักษณะเด่นของพระนิพนธ์ชิ้นนี้คือ ทรงเรียบเรียงทำนองเป็นปรัชญากฎหมายไทย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการศึกษาและเข้าใจระบบกฎหมายและระบบยุติธรรมในสังคม ระบบปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรมซึ่งต่อมาได้ถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองไทยแบบประชาธิปไตยนั้น ไม่ได้มีความสำคัญอยู่เพียงแค่การท่องจำและยกย่ายกการตีความและใช้ตัวบทกฎหมายเท่านั้น หากที่สำคัญสำหรับพัฒนาการระยะยาวคือองค์ความรู้ด้านปรัชญาของกฎหมายและความยุติธรรมเองด้วย เพราะความยุติธรรมไม่ใช่เรื่องของตัวบทกฎหมายแต่ถ่ายเดียวหรือเป็นสำคัญ หากแต่จริงๆ แล้วเป็นปัญหาของ “กฎแห่งประชุมชน” หรือ “ธรรมสาร” ของสังคมนั้นๆ ตุลาการหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการยุติธรรมทั้งหลายเป็นผู้ทำหน้าที่จรรโลงและรักษากับทำนุบำรุงให้ธรรมสารของสังคมนั้นคงเข้มแข็งขึ้น หากติดยึดอยู่เพียงแค่การตีความข้อกำหนดกฎหมายกันเป็นยุติ ความยุติธรรมตามพระนิพนธ์นี้ก็เห็นที่จะเกิดขึ้นได้ยาก ยังไม่ต้องพูดถึงปัจจัยใหม่ๆ ที่ได้เกิดขึ้นมาทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ กระทั่งทำให้อำนาจอันเป็นที่มาแห่งความยุติธรรมตามกฎหมายก็ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมากอีกด้วย

# ธรรมสารวินิจฉัย

ทรงแต่งลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๔

## ตอนที่ ๑

### ยุดติธรรมเป็นอย่างไร

คำว่า “ยุดติธรรม” นี้ก็ว่าถูกต้องตามธรรม แต่คำว่า ธรรมๆ นี้มีที่มาหลายทาง ความหมายของคำว่าธรรมนั้น ก็แตกต่างกันหลายอย่างไปตามทางความที่กล่าว แต่ก็ยังรวมลงได้ว่า ความจริงที่จะเป็น, เป็นอยู่, เป็นแล้ว, เหมือนพระธรรม คือความเป็นไปของธรรมศาสตร์สังขารที่จำจะต้องเป็นตามความจริง ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนั้น หรือโลกธรรม ความเป็นไปแห่งโลก คือความที่ธาตุทั้งปวงรวมกันเข้า และแยกออกจากกัน ตามธรรมดาของสัตว์และสิ่งทั้งปวงในโลกทั้งหลายเหล่านี้ ก็เป็นธรรมอันหนึ่งๆ

ก็ธรรมอันแรกกล่าวว่า ยุดติธรรมๆ นี้ ประสงค์เอาสารธรรมแห่งมนุษยชาติอย่างหนึ่ง คือความที่จำจะต้องเป็นหรือเป็นอยู่เป็นแล้วของมนุษย์ทั้ง

หลาย ตรงกับคำอังกฤษว่า “ลอ” หรือคำที่เราใช้ว่า ธรรมเนียมหรือธรรมเนียม คือสารธรรมที่ประชุมชนนิยมถือตามกันเป็นหมู่ๆ พร้อมกัน ว่าเป็นธรรมอันมีคุณค่านำมาซึ่งความสุขความเจริญในประชุมชนนั้นๆ และธรรมเนียมอันนี้ถ้าจะอธิบายให้ชัด ก็ยังแยกออกได้เป็น ๔ ประการ คือ (ซีโวปรณกธมม) ธรรมที่เป็นเครื่องเลี้ยง ๑ (พหุลธมม) ธรรมที่เป็นเครื่องทำให้มาก ให้บริบูรณ์ ๑ (ดุลยธมม) ธรรมอันเสมอ ๑ (ทพฺพกรุจิตธมม) ธรรมอันมันไม่อันตราย ๑

ในธรรมเนียมทั้งหลายซึ่งประชุมชนถือเอา โดยความเห็นชอบด้วยกันเป็นพวกๆ หรือต้องถือโดยกฎหมายอันพระมหากษัตริราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงแต่งตั้งไว้ให้ถือตามทั่วพระราชอาณาจักนั้น ก็เพื่อบำรุงในธรรมทั้ง ๔ ประการ ให้บริบูรณ์พิสดารมั่นคงยิ่งขึ้นเป็นที่ตั้ง

เพื่อประโยชน์ความสุขของประชุมชนทั้งหลายเป็น  
รากเง่าแก้วมูล

คือธรรมคานุชยทั้งหลายย่อมต้องอาศัย  
เครื่องเลี้ยงชีวิตให้เป็นไปด้วยอาการอันบริโภค  
อาหารและนุ่นุ่นเป็นต้น ธรรมอันใดซึ่งจะประกอบ  
สิ่งใดอย่างใดให้เกิดมีสรรพอาหารและของใช้ ด้วย  
กิริยาอันบุคคลจะควรกระทำได้ ก็มีข้อบังคับให้  
ปฏิบัติและกระทำกรนั้นๆ มีการปลูกสร้างและ  
ทำมาหากินต่างๆ ทั้งหลายเป็นต้น ย่อมมีข้อ  
พระราชกำหนดกฎหมายและธรรมเนียม เพื่อจะบำรุง  
รักษาการนั้นให้มีให้เป็น พอดีที่ประชุมชนจะได้เลี้ยง  
ชีพให้เป็นไปทั่วกัน ธรรมเนียมทั้งหลายอันมีอยู่  
เพื่อสำเร็จประโยชน์อันนั้นได้ชื่อว่า (ชีโวปรณก-  
ธมม) คือธรรมเป็นเครื่องเลี้ยง

อนึ่งธรรมคานุชยประชุมชนอันใหญ่ ซึ่ง  
อาศัยความสุขแห่งการครอบครองของพระมหา-  
กษัตริราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันใหญ่อันกว้างได้  
ประกอบการเลี้ยงชีพเป็นสุขแล้วก็ดี แต่จะอาศัย  
แต่เพียงเครื่องเลี้ยงชีวิตซึ่งทำได้วันต่อวันปีต่อปี  
เหมือนเช่นชาวป่าหรือสัตว์เดียรัจฉานนั้น ก็ไม่เป็น  
ความสุขยั่งยืนได้ ด้วยถ้ามีเวลาการศึกษาสงคราม  
หรือเกิดการหากิน และอันตรายต่างๆ มีขึ้น ก็ดชวาง  
แก่การหากินวันต่อวันปีต่อปี ชนทั้งหลายก็จะพากัน  
ขัดสน ด้วยไม่มีโอกาสจะทำกินได้ ความอันตราย  
ก็บังเกิดมี จึงจำเป็นต้องสะสมสรรพอาหารให้มีมาก  
มีพอเป็นเครื่องเลี้ยงเมื่อยามขัดหรือเมื่อยามแก่ จะ  
ทำกินมิได้นั้น จึงเกิดความต้องการความบริบูรณ์  
เป็นผู้มีทั้ง ทั้งจะเพาะตัวคนและบ้านเมือง เหตุนี้  
จึงเกิดการค้าขายและสรรพศิลปวิทยา และความ  
อุดหนุนความบริบูรณ์ ด้วยเอนกนัยต่างๆ สรรพ  
ธรรมอันใดซึ่งจะกระทำให้การบริบูรณ์อันนี้ทวีขึ้น  
ย่อมได้ชื่อว่า (พหุุธมม) ธรรมอันทำให้บริบูรณ์

อนึ่งธรรมดาประชุมชนอันจะอยู่ใกล้กัน และ  
อาศัยซึ่งกันและกัน ต้องมีความเสมอกัน คือต้อง

แลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยเสมอกัน  
ผู้ทำต้องได้ส่วนประโยชน์ที่ตนทำ เป็นต้นว่าผู้หนึ่ง  
หาเข้าผู้หนึ่งหาปลา เข้าเปล่าๆ หรือปลาเปล่าๆ  
ก็มีประโยชน์น้อย ชนทั้งสองต้องการทั้งเข้าทั้ง  
ปลาสองสิ่ง ถ้าชนทั้งสองจะไม่อาศัยกันก็ไม่สำเร็จ  
ประโยชน์ จึงต้องอาศัยความเสมอ คือแลกส่วน  
เข้าส่วนปลาแก่กันตามส่วนมากส่วนน้อย พอควร  
แก่ความอยากอันจะได้สิ่งทั้งสองมานั้น สรรพสิ่ง  
สรรพการซึ่งเราทั้งหลายต้องการบริโภคอยู่ทุกวันนี้  
มีเป็นเอนกประมาณ ก็ต้องได้มาบริโภคด้วยอาศัย  
ความแลกเปลี่ยนกันโดยเสมอเป็นประมาณ ความ  
อธิบายในการอย่างนี้มีพิสดารในตำรานิติศาสตร์  
สำหรับการนั้นแล้ว ในที่นี้ประสงค์แต่ว่าธรรมอันใด  
ซึ่งชักนำบำรุงความเสมอนั้น ได้ชื่อว่า (อุลลธมม)  
ธรรมอันเสมอ

อนึ่งชนทั้งหลายย่อมต้องการความพัน  
อันตรายในชีวิตร่างกาย และทรัพย์สมบัติความสุข  
แห่งตน แต่ต่างพวกต่างคนต้องการ เหมือนกับผู้  
ใจง่ายผู้คร้านก็ยอมทำอันตรายผู้อื่นเพื่อประโยชน์  
ตน เพราะการนั้นๆ ทำง่าย ต่างคนก็ต่างทำ เมื่อ  
ฉะนั้นความอันตรายก็ย่อมจะบังเกิดแก่ประชุมชน  
ไม่ตั้งมั่นอยู่ได้ จึงจำต้องอาศัยความป้องกันในชีวิต  
สมบัติความสุข ด้วยอาศัยอำนาจพระบารมีของ  
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินปกเกล้าฯ คุ้มครองป้องกัน  
ศัตรูภายนอกภายใน ด้วยกำลังพลโยธาทหาร และ  
การพิพากษาพิจารณาแบ่งปัน และทำการลงโทษ  
แก่ผู้ล่วงล้ำอำนาจพระบารมี อันเป็นเครื่องป้องกัน  
ชีวิตประโยชน์ความสุขของประชุมชนทั้งหลายนั้นๆ  
สรรพสิ่งสรรพการซึ่งเป็นเครื่องอุดหนุน แต่พระ  
บรมเดชาานุภาพ ซึ่งจะได้ปราบปรามปัจจามิตร  
และบำรุงรักษาพระราชกฤษฎีกาซึ่งเป็นเครื่องล้าง  
อันตรายทั้งหลาย เพื่อจะยังชีวิตสมบัติความสุข  
ของประชุมชนต่างๆ ให้ตั้งมั่นพันอันตรายนั้นได้  
ชื่อว่า (ทพฺพหุชิตธมม) ธรรมอันมั่นไม้อันตราย

อันเกื้อกูลกิจของประชุมชนทั้ง ๔ ประการดังได้กล่าวมานี้ ได้ชื่อว่า ธรรมสาร สำหรับประเทศราชบ้านเมือง เป็นหลักเป็นประธานแก่ชีวิตประโยชน์ความสุขของพระนคร ถ้ามิได้อาศัยอำนาจธรรมอันนี้ เราทั้งหลายจะไม่สามารถเป็นเจ้าของแห่งทรัพย์สมบัติ แม้ฝ้าน้อยซึ่งพันกายอยู่ท่อนหนึ่งก็จะรักษาไว้มิได้เลย แม้ที่สุดชีวิตก็จะเป็นอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่มหาชนทั้งหลายจะต้องถือ และรักษาทำตามธรรมอันนี้โดยแข็งแรง แต่ก็เป็นธรรมดาวิสัยสิ่งซึ่งมีคุณทั้งหลายย่อมจะหยั่งรู้ถึงความจริงความตรงได้เป็นอันยาก และข้าสามัญมนุษย์ย่อมแลเห็นแต่ประโยชน์ตนเป็นประมาณ โมหะอันนี้ทำความรู้ความคิดให้เห็นธรรมสารอันสุขุมนี้ผิดผันไป เพื่อประโยชน์ตนทั่วแทบทุกคน จึงจำเป็นต้องมีตุลาการ คือผู้ที่ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องเป็นผู้ซึ่งความผิดความชอบและวิภคตัดคำเถียงของคู่ความที่เถียง ว่าใครจะเป็นผู้ทำลายล้างและทำตามธรรมอันนี้ เมื่อตุลาการตั้งตนให้ควรต่อหน้าที่ กล่าวคือ ปราศจากอคติ ๔ ประการ อันมีความพิสดารแจ้งในหลักอินทภาสโพ้นแล้ว และตัดข้อคติความให้ถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมายและความจริงเป็นเครื่องเกื้อกูลอุดหนุนแก่หลักธรรมสารอันกล่าวมานี้ จึงได้ชื่อว่าเป็น “ยุติธรรม” คือถูกต้องตามธรรมดังนี้ เมื่อชนผู้ใดพวกใดกระทำการหักล้างหรือบิดผันธรรมอันนี้ ให้เสื่อมเสียและอ่อนไป มีโจรกรรมเป็นต้นผู้นั้นได้ชื่อว่าอันทพาล และผู้เป็นตุลาการมิได้ดำรงอยู่ในธรรมานุวัตร ไม่ตั้งใจจะบำรุงธรรมอันนี้ ด้วยอคติใดๆ แม้แต่ตั้งใจนั้นๆ เป็นอุเบกขาอยู่ ไม่ก้ำชูธรรมสารอันมีคุณเป็นมหาประเสริฐนี้ ปล่อยให้ยู่ยงหรืออ่อนกำลังไป เป็นเหตุให้อำนาจอันทพาลอันเป็นเครื่องทำลายธรรมอันนี้ มีโอกาสเจริญขึ้นได้ ตุลาการผู้นั้นได้ชื่อว่าอธรรมหรืออาธรรม คือใช้ผู้บำรุงธรรมแท้จริง เพราะเหตุนี้จึงเป็นการสมควร

และเป็นการจำเป็นที่ประชุมชนอันอาศัยธรรมอันใดหรือสิ่งอันใดเป็นเครื่องครองชีวิตสมบัติและความสุขอันนั้นอันเป็นที่พึ่งแห่งตน ให้รู้แจ้งประจักษ์ใจแล้ว และช่วยกันทำนุบำรุงอุดหนุนธรรมอันนั้นสิ่งนั้น ให้มีกำลังให้มีอำนาจเป็นไปได้อริยยิ่งขึ้นได้ยิ่งมากเท่าใด ความสุขและประโยชน์ของเราทั้งหลายก็ย่อมจะจำเริญยิ่งขึ้นไปเป็นอันดับโดยแท้

## ตอนที่ ๒

### กฎหมาย คืออะไร

เราได้รู้อยู่แล้วว่า ประชุมชนทั้งหลายย่อมเสวยความสุขอยู่ด้วยกันได้ด้วยอาศัยแก่ธรรมสาร ๔ ประการ อันเป็นเครื่องครอบครองป้องกัน แต่ธรรมสารอันประเสริฐนั้น ก็ย่อมมีหายนธรรม ๔ ประการ เป็นเครื่องขัดขวางล้างทำลาย กล่าวคือ ฉันทาคติ ความปรารถนาผิด โทษาคติ ความโกรธ ภัยาคติ ความหวาดกลัว โมหาคติ ความโง่ ความหลง เรียกว่าอคติ ๔ ประการ เป็นเครื่องครอบงำสันดานมนุษย์มิให้หนีถืองกลัวเกรงประพฤติดตามธรรมสารทั้ง ๔ ประการ อันเป็นธรรมที่ชักนำให้เจริญนั้น ช่องทางซึ่งอคติทั้ง ๔ จะเข้าล้างทำลายธรรมสารอันดีนั้นมีอยู่ ๒ ทาง คือทางตรงชั้นเดียวอย่าง ๑ ทางอ้อมหรือสองชั้นอย่าง ๑ โอกาสแห่งอคติที่เข้าทำตรงๆ หรือชั้นเดียวนั้นคือผู้ที่ฉันทาคติครอบงำนำให้เป็นโจรปล้นสดมภ์ลักขโมยชิง คือเอาเครื่องเลี้ยงชีพของผู้อื่นด้วยอุบายต่างๆ หรือผู้ที่โทษาคติครอบงำนำให้ฟันฆ่าทุบตีจำจองปองร้าย และทำอันตรายต่างๆ แก่ผู้อื่น หรือผู้ที่ภัยาคติครอบงำนำให้หวาดกลัวหลบหนีไม่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น หรือผู้ที่โมหาคติครอบงำนำให้ทำลายประโยชน์ทั้งหลาย โดยใช้เหตุใช้การและหาความพิจารณาไม่ได้ อคติทั้ง ๔ ชักนำทำอันตรายแก่ธรรมสารโดยตรงๆ เป็นเครื่องตัดห้ามการชีโวปรณกธรรม และอื่น ๆ มิให้เกิดมี

ได้ เป็นต้นว่า ถ้าผู้หนึ่งหุงเข้าสุกแล้ว ผู้หนึ่งมาแย่งกินเสีย ใครเล่าจะหุงขึ้นทำไม หรือผู้หนึ่งไม่ชอบใจใครก็มาตีเสียตามชอบใจ ใครเล่าจะอยู่ใกล้กันได้ ถ้าและผู้ที่อยู่คร่อมข้างย้งทำให้ผู้ก่อกระทำ การเลี้ยงชีพโดยธรรมสารฉิบหายได้อยู่ขณะนี้ ธรรมสารอันดีก็มีไม่ได้ เพราะเหตุนี้พระมหากษัตริราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ซึ่งเป็นยอดแห่งธรรมสารทั้ง ๔ ผู้ทรงไว้ซึ่งทัฬหรัทจิตธรรม กอบด้วยพระมหากุณาธิคุณ ทรงกอบการป้องกันอำนาจแห่งอคติ ๔ ประการนี้ด้วยกิจ ๒ ประการ ประการ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดกำหนดตั้งอำนาจอันควรของชนทั้งปวงอันควรมีให้มีย่อมมั่น เป็นต้นว่าให้มนุษย์ทั้งปวงมีอำนาจจะครองชีวิตร่างกายของตน ให้พ้นอันตรายแห่งผู้อื่น และให้ปลูกสร้างเสาะแสวงมีอำนาจอันควรเป็นใหญ่แก่บุตรซึ่งเกิดและเลี้ยงมา และอื่นๆอีกเป็นอนกประการ ซึ่งจะได้อธิบายภายหลังตามทีอันควร ในส่วนของกฎหมายต่าง ๆ นั้น ในที่นี้ประสงค์แต่ว่าอำนาจอันควรที่พระมหากษัตริราชเจ้าทรงตั้งขึ้นไว้ให้ชนทั้งหลายที่ควรได้ควรมี ให้ได้ให้มิจริงมั่นคงตามควรดังนี้ ประการ ๑ ทรงกำหนดหน้าที่อันจะต้องกระทำให้คนทั้งหลาย ซึ่งควรจะทำให้จำต้องกระทำ เป็นต้นว่ากำหนดหน้าที่ให้คนทั้งหลายต้องละเว้นไม่ทำลายชีวิตร่างกาย และถือเอาสิ่งที่เป็นของผู้อื่น และเป็นหน้าที่ของคนทั้งปวงจะต้องช่วยกันรักษาชีวิตสมบัติบ้านเมืองแห่งตน มีการต่อสู้ศึกสงครามภายนอก และปราบปรามคนประทุษร้ายภายในและการอื่นๆ เป็นอนกประการรวมเป็นกิจ ๒ ประการ กล่าวคือตั้งอำนาจอันควรให้แก่ผู้ที่ควรได้ควรมีประการ ๑ ตั้งหน้าที่อันควรกระทำแก่ผู้ที่ควรกระทำให้ต้องจำกระทำดังนี้ ประการ ๑ แต่ความต้องการประโยชน์แห่งกิจ ๒ ประการนี้มีมากหลายวิจิตรพิสดารมาก ยากที่ผู้ใดจะรู้ทั่วและทรงจำไว้ได้โดยง่าย เมื่อผู้ที่ไม่ว่ากิจ

สิ่งใดเป็นประโยชน์ ซึ่งตนมีอำนาจอันควรได้ควรมี กิจสิ่งใดตนมีหน้าที่จำจะต้องละเว้นหรือกระทำดังนี้ ก็ย่อมจะต้องได้ความลำบากอันตราดด้วยถือเอาอำนาจอันไม่ควรได้ และไม่กระทำการตามหน้าที่อันควรดังนี้ แท้จริงเหตุนี้ เมื่อพระมหากษัตริราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐจะทรงกำหนดตั้งอำนาจอันควร และกำหนดหน้าที่อันพึงทำอย่างใดเมื่อใด พระองค์ย่อมกระทำการนั้นให้ปรากฏด้วยอาการอันประกาศป่าวร้อง และแจกหมายให้ชนทั้งปวงรู้ทั่วกัน และกฎหมายเอากิจอันได้ตั้งขึ้นนั้นไว้เป็นฉบับตำรา เป็นที่ศึกษาจดจำเป็นหลักอันมั่น เมื่อมีข้อความอันใดซึ่งเกิดขึ้นมีค่าเถียงหรือเป็นที่สงสัยก็ได้ยกเอามาสอบใส่เทียบเคียง ตัดคำเถียงที่ว่าใครผิดและชอบในอำนาจอันควร และหน้าที่อันพึงทำนั้นๆ เพราะเหตุนี้ สรรพนิติศาสตร์ใด ๆ อันแสดงกิจทั้ง ๒ นี้ โดยอำนาจแห่งพระมหากษัตริราชเจ้าก็ดี หมายประกาศพระราชบัญญัติกฎหมายพระอัยการพระราชกำหนด พระราชโองการพระบรมราชโองการ และพระราชประสงค์ทั้งหลาย ซึ่งพระมหากษัตริราชเจ้าทรงแต่งตั้งไว้ เพื่อสำเร็จกิจทั้ง ๒ ประการนี้ ย่อมได้ชื่อว่ากฎหมาย เป็นสิ่งที่คนทั้งปวงต้องรู้ต้องจำไว้ และต้องกระทำตามทั้งสิ้น ไม่มีโอกาสที่ผู้ใดจะแก้ตัวว่าไม่รู้ได้ในเวลาหนึ่งเวลาใดเป็นอันขาด การที่มีกฎหมายเป็นเครื่องกำหนดอำนาจอันควรและหน้าที่อันจะพึงทำ โดยจะแจ้งพิสดารสืบ ๆ มาดังนี้ เพื่อเป็นเครื่องชี้แจงชักนำให้คนทั้งปวงได้รู้ได้เข้าใจว่า การอย่างใดเป็นการชอบ เป็นเครื่องเกื้อกูลแก่ธรรมสาร เป็นของควรกระทำ และให้รู้ชัดว่าการใดเป็นการผิด เป็นเครื่องอุดหนุนทางอคติทำลายล้างธรรมสาร ควรละเว้นเสียดังนี้ ก็เพื่อจะป้องกันต่อสู้ผู้ซึ่งอคติครอบงำ ให้เห็นแจ้งแห่งทางผิดชอบในชั้นต้นอย่างหนึ่ง

อนึ่งแต่ก่อนได้ไว้ว่า ทางซึ่งอคติทั้ง ๔ เข้า

ทำลายล้างธรรมสารมีเป็น ๒ คือทางตรงทาง ๑ ทางอ้อมหรือสองชั้นทาง ๑ และในทางอ้อมนั้นคือผู้ที่อคติครอบงำ ไม่ทำลายล้างธรรมสารโดยตรง เหมือนทางตันได้ด้วยสามารถแห่งศาสนา แห่งนิติศาสตร์ แห่งกฎหมาย เป็นเครื่องชี้แจงท่าทาง เสียชัดแจ้ง เป็นเครื่องป้องกันเสียปรากฏแล้ว อคติจึงนำเข้ามาทำลายล้างกฎหมาย ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันก่อนแล้ว จึงถึงตัวธรรมสารเป็นทางอ้อมหรือสองชั้น เป็นต้นว่าผู้ที่อคติครอบงำ นำให้ประมาทกฎหมายไม่ทำตามทั้งรู้ๆ อยู่ว่าผิด หรือทำตามแต่ทำตามด้วยและซา ชักเชือนให้กฎหมายจืดจางอ่อนไป หรือทำผิดสลับปลับเอาชอบบังผิด บิดแก้แปรกลับไปให้ทำประโยชน์อันประสงค์จะได้จากกฎหมายนั้นขาดหยุดหรืออ่อนหย่อน และยุ่งยั้งเสียไม่เป็นประโยชน์ได้จริงมากนักยอเท่าใด ก็เป็นช่องโอกาสแห่งอำนาจอคติเข้าทำลายตัวธรรมสาร ประหารประโยชน์ความสุข และความพ้นอันตราย แห่งเราทั้งหลายได้มากขึ้นเท่านั้น เพื่อจะป้องกันรักษาอำนาจกฎหมาย ให้พ้นอำนาจแห่งอคติในทางอ้อมนี้ พระมหากษัตริราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ จึงทรงแก้กันด้วยพระบรมราชานุญาตทั้ง ๒ ประการ คือรางวัลและโทษ โดยโปรดให้ผู้กระทำความชอบประกอบเกื้อกูลแก่ธรรมสารให้ได้เสวยผลที่ตนได้กระทำโดยง่ายโดยสะดวก และชุลเลียงเกื้อกูลผู้ซึ่งสละกิจตนถวายเป็นอายุ เพื่อทำการเกื้อกูลแก่ธรรมสารตามพนักงานต่างๆ และพระราชทานรางวัลเป็นผลพิเศษแก่ผู้มีคุณพิเศษเสมอเป็นนิรันดร์ เป็นเครื่องจูงใจใจเนื้อแก่ผู้ประพฤติชอบ ประกอบกับการชักจูงให้ห่างไกลโดยมหาอนุกนัยต่างๆ อย่างหนึ่ง ทรงพิกัดกำหนดทัณฑกรรมให้ปรากฏว่า ผู้กระทำความผิดด้วยกฎหมาย

ประการนั้น จะต้องมีโทษดั่งนั้นๆ เป็นต้นว่าผู้ฆ่าผู้อื่นตาย คนจะต้องเป็นโทษถึงตายเป็นปฐมลงมา จนถึงปรับไหม และใช้ประโยชน์ที่ตนกระทำให้เสียเป็นอวสาน เมื่อหากถ้ามีผู้บังอาจดูอำนาจแก่อคติเข้าทำการทำลายล้างพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ต้องรับโทษตามกำหนดเป็นเชิงอย่างแก่ตาแก่ใจคนทั่วไป เป็นที่รู้แน่แท้มั่นคงว่า ผู้ทำตามกฎหมายเป็นผู้ได้ชอบ ผู้ล่วงกฎหมายทำผิดต้องเป็นโทษเมื่อเป็นดั่งนี้ กฎหมายทั้งหลายอันมีอยู่ย่อมมิใช่แต่เป็นผู้ชี้ทางผิดทางชอบอย่างเดียว หากเป็นผู้กระทำให้ผลแห่งการผิดการชอบสำเร็จเป็นจริงโดยพลันทันตา และเป็นอาวุธวิเศษอันมีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์ ต่อสู้กับอคติอยู่เป็นเนืองนิตย์ เราทั้งหลายผู้ถือตามจึงได้สามารถดำรงชีพชีวิตความสุขอยู่ได้ ไม่ต้องอันตรายด้วยอำนาจแห่งอคติทั้งหลาย อันได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น รวมใจความที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นดั่งนี้ ธรรมสารทั้ง ๔ เป็นเครื่องบำรุงชีวิตสมบัติความสุขของเราทั้งหลายให้มิอยู่ แต่อคติทั้ง ๔ เป็นเครื่องทำลายธรรมสาร ธรรมสารไม่สามารถจะมีได้ นอกจากต้องมีกฎหมายกำหนดอำนาจอันควรได้และหน้าที่อันจำต้องกระทำของคนทั้งปวง แต่กฎหมายนั้นจะไม่เป็นอำนาจอันสำเร็จได้ นอกจากอาศัยพระบรมเดชา ๒ ประการของพระมหากษัตริราชเจ้า คือรางวัลและลงโทษ ทำให้กฎหมายเป็นของให้คุณและโทษโดยจริง เป็นบัดยบัน เป็นที่รู้และเห็นอย่างแน่นอนว่าเป็นจริงๆ จึงเป็นผลอันประเสริฐสำเร็จดังเราได้อาศัยอยู่ทุกวันนี้ดั่งนี้

กรมหมื่นพิชิตปรีชากร สภานายก